

A NÖVÉNYTERMESZTÉSI ÁGAZATOK ÖKONÓMIÁJA

Az Agrármérnöki MSc szak tananyagfejlesztése
TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0010

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

2. Előadás

**Az ágazat nagyságát befolyásoló
és meghatározó tényezők
(méretökönómia)**

Mit jelent a méretökönómia

- Állandó és változó ráfordítások
- A termésváltozásnak az összes tényező változásához viszonyított aránya
- A tényező felhasználás mennyiségének százaléka megegyezik a növekedés százalékával
- A méret hozadéka csökkenő, amikor a felhasznált tényezők relatíve kisebb változást idéznek elő.

Méret összefüggései, méret meghatározás

- Változó arányú tényező felhasználás
- Nagy vállalat előnyeit és nehézségeit kisvállalattal hasonlítjuk össze
- Méretnövekedés értelmezése
- Összehasonlítási alapok és tényezők.

Intenzív és tömegtermelés

- Fogalom meghatározása
- Tömegtermelés vagy volumenű termelés
- Méretnövelés lehetőségeit példán keresztül bemutatni

A mérethez kapcsolódó előnyök

- Intern elemek fogalma
- Extern elemek fogalma
- A belső (extern) gazdasági előnyök

A legfontosabb belső gazdasági előnyök

- A rendelkezésre álló eszközök ésszerű felhasználása
- Nagyobb teljesítményű gépek alkalmazása
- Nagyobb kapacitású épületek kevésbé magas önköltsége
- Munkák ésszerűsítése a nagyobb területen
- Optimális méretű berendezések megválasztása
- A termeléshez szükséges anyagok (műtrágya, takarmány, növényvédő szerek stb.) kedvezőbb áron történő beszerzése.

A legfontosabb külső feltételek előnyei

- Jobb piacszervezés, értékesítési lehetőségek hatékonyabbá tétele
- Értékesítési és termékfeldolgozási szövetkezők
- Az infrastruktúra megléte
- Közszolgáltatás (elektromos áram- és vízhálózat, úthálózat)
- Jól működő kereskedelmi hálózat
- Állategészségügyi szolgáltatás
- Oktatás különböző szintjeinek megléte.

Gazdasági hátrányok

Belső kockázatok

- Műszaki, technikai jellegűek (pl. állatok jó egészségügyi állapotának fenntartása)
- Gazdasági kockázatok (irányítás, koordináció)

Külső kockázatok

- Pénzügyi kockázat
- Föld, munkaerő szűkösebbé válása

A vállalati optimális méret

- A méret fogalmának értelmezése
- Az optimális méret fogalma
- Az implicit módon történő értelmezés
- A legkedvezőbb többféleképpen interpretálható

Először a termelés feltételei a vállalat méretétől függően, eltérő módon kedvezőek

Másodszor a „legkedvezőbb” többféleképpen értelmezhető

Harmadszor az optimális méretek mikroökonómiai szinten történő értékelés

Makroökonómiai szinten történő értékelés

Üzemágak horizontális és vertikális kapcsolatai

- Üzemág megfogalmazása
- Az ágazat fogalma
- Az üzemágak csoportosítása gazdaságban betöltött szerepük szerint

Fő üzemágak definíciója

- A jó üzemágak szerepe a termelésben
- Termelési arányok
- Erőforrás hasznosítás
- Ártermék kibocsátás
- A maximális méretre való törekvés

Társ üzemágak a gazdálkodás jellemzői

- Idényszerűség mérséklése
- Az erőforrások racionális kihasználása
- A fő üzemágak igényeinek kiszolgálása
- Önálló árutermelés
- A szervezésben az adott technológiai feltételek közötti optimális méretre kell törekedni

Kiegészítő üzemágak jellemzői

- Az erőforrások teljesebb kihasználása
- Járulékos lehetőségek elvégzése
- A minimális méretet el kell érniük
- Szolidabb feltételekkel rendelkeznek

A szolgáltató üzemágak jellemzői

- Gépüzemeltetés
- Szállítás szervezés
- Gépjavítás
- Szárító üzemeltetés
- Egyéb mezőgazdasági szolgálat

Feldolgozó üzemágak

- Saját előállítású termékek feldolgozása
- Tejfeldolgozás, sajtelőállítás
- Húsfeldolgozás és
- Egyéb hentesárúk előállítása
- Mezőgazdasági melléktermékek feldolgozása
- Mezőgazdasággal kapcsolatos ipari tevékenység

Az üzemágak horizontális és vertikális kapcsolatai

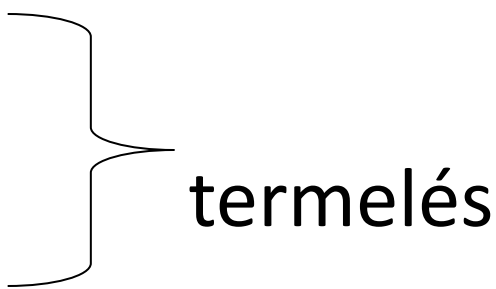
- Üzemág fogalma
- Fő üzemág
- Társ üzemág
- Kiegészítő üzemág
- Szolgáltató üzemág
- Feldolgozó üzemág

Komplex ágazat az állattenyésztésben

- Áru – végtermék szakasz → árukibocsátás
- Takarmánytermesztés
- Állattenyésztési termék előállítás

Előkészítő szakaszok: takarmánytermelés – tartósítás → esetleg feldolgozás – (biológiai háttér) szaporítás – felnevelés

Komplex ágazat a növénytermesztésben

- Zöldségtermesztés
 - Palántanevelés
 - Üvegházi hajtatus
 - Fűtött fólia
 - Fűtetlen fólia
 - Szabadföldi
-
- termelés

Komplex ágazat szervezésének egyszerű esete

- Egymással összefüggő előkészítő és végtermék szakaszok egy vállalatnál valósulnak meg.
- A teljes termelési folyamatban a munkaerő-felhasználás a teljes termelési érték – jövedelem - végtermék szakaszban realizálódik.
- Más a helyzet, ha a teljes termelési folyamat szakaszát elkülönítik és az előkészítő szakaszt nem a végtermék megvalósító végzi.

A tervezés koncentrációja és centralizációja

- A termelés koncentrációja
- A termelés centralizációja
- A termelési méret mutatói
- Az üzemi méretet befolyásoló feltételek
- Az árunövények méretezése

A mezőgazdasági vállalatok termelési szerkezete

A termelési szerkezet értelmezése

A termelési szerkezet jelentősége

A termelési szerkezetet mi alapján vizsgáljuk

Mitől függ a termelési szerkezet hatékonysága

A termelési szerkezet kialakításának általános kérdései

Milyen a különböző szervezeti egységekben előállított termékek választéka

A termékek egymáshoz viszonyított aránya

A termelési ágazatok profilja, erőforrásigénye

Az előállított termékek szerkezete mit tartalmaz

- A termékek szerkezetének kialakítása
- Mit termeljenek? Kérdés megválaszolásához a következőket célszerű vizsgálni:
 - Hosszabb távon a nemzetgazdaság fejlesztési stratégiáját
 - A belföldi kereslet és a piaci viszonyok várható alakulását

A vállalat természeti adottságainak vizsgálata

- Talajviszonyok

 - Talaj típusok

 - Talajkötöttség, arany-féle kötöttségi szám

- Csapadékviszonyok

 - Lehullott mennyiség egész évben

 - Tenyészedőben

- Átlaghőmérséklet alakulása

Közgazdasági adottságok

- A beszerző és értékesítő piacok vizsgálata
- A fizetőképes kereslet
- Adó- és hitelpolitika
- Támogatás politika
- Fizetőképes kereslet

További vizsgálat tárgyát képezheti

- A rendelkezésre álló és megszerezhető erőforrások
- Befektetési eszközök
- Forgóeszközök
- Munkaerő

A termelés színvonala és várható változásai

- A megtermelt termékek árszínvonala
- A termelési költségek alakulása
- A várható jövedelem és jövedelmezőségi mutatók alakulása
- A kockázatvállalás nagyságrendje

Egyéb tényezők

- Termesztési hagyományok
- Az adott vállalat fekvése
- A felvevő piactól való távolság
- Úthálózat, vasút, víziút megléte
- A tudományos-technikai fejlesztés
- A gyakorlati munka legújabb alkalmazható eredményei

Mennyit termeljek? – amely termelés méretét befolyásolja

- A termelés célja lehet saját szükségletek kielégítése.
- A műszaki fejlesztés lehetőségei.
- Saját szükségleten felüli ártermelés is cél lehet.
- A megtermelt áru mennyiségét a feldolgozó és tároló kapacitás is befolyásolja.
- Ökonómiai alapon történő döntés, a jövedelmezőség és gazdaságosság a meghatározó.

A felsorolt tényezők számbavétele alapozza meg a termelési szerkezet kialakítását

Következmények:

- Jövedelem alakulása
- Az erőforrások (föld, munkaerő, többi termelőeszköz) optimális kombinációjának hatása
- Ráfordítások, hozamok nagysága, összetétele módosulhat

A termelési szerkezet kialakításánál figyelembe veendő tényezők I.

- (Hagyományos módszer)
- A termőföld, mint alapvető termelési eszköz állagának megőrzése, illetve javítása
- Tápanyag-visszapótlás
- Melioráció okszerű talajművelés
- Vetésforgó kialakítás
- Idényszerűség csökkentése
- Munkacsúcsok kiegyenlítése
- Vetésszerkezet kialakításának fajtahasználat javítása

A termelési szerkezet kialakításánál figyelembe veendő tényezők II.

- Törekedni kell a mezőgazdasági munka idényszerűségének csökkentésére, munkacsúcsok kiegyenlítésére
- Racionális munkaszervezés, talajhasználat
- A befektetett és forgóeszközök minél gyorsabb és egyenletesebb megtérülésének elősegítése
- Alkalmazkodás az új és tudományos-technikai megoldások bevezetéséhez
- A meglévő szakértelem kiaknázása
- Nagy gondot kell fordítani a piac minőségi és időbeni kihívásaira

A termelési szerkezet kialakítása matematikai módszerekkel

A matematikai programozással kialakított módszernél a következőket célszerű figyelembe venni:

- A vállalat korlátozottan rendelkezésre álló termelési tényezőinek, erőforrásainak félesége és terjedelem szerinti megoszlását
- Meg kell állapítani, hogy milyen termelési eljárásokat akarunk alkalmazni, mennyi piacképes terméket tudunk ezen eljárással előállítani, milyen költségek szükségesek és milyen termelési tényezők mekkora befolyással bírnak
- A feltételek összeállításából olyan séma kiszámítása, amely megadja az egyes termékek rangsorát valamely korlátozottan rendelkezésre álló erőforrás értékesülése alapján

A programozás első lépéseként az üzem erőforrásainak kapacitását kell megvizsgálni. Ezek a következők:

- Területtel (mezőgazdaságilag hasznosított terület, ebből szántóföldi művelésre alkalmas, abszolút legelő, bérlési és bérbeadási lehetőség) való ellátottság.
- Természeti lehetőségek (talajminőség, piaci korlátok, vetésváltás, termelési szerződések, erőforrás korlátok, éghajlati viszonyok stb.).
- Épületadottságok (férőhelyek száma, bővítési, átcsoportosítási lehetőségek stb.).
- Munkaerő-létszám (szakképzett munkaerő, idegen munkás, idegen munkaerő stb.).

A termék szerkezetében bekövetkező változtatás termelő alapok módosításával

- A termékek összetétele átalakítható a termelési alapok eredeti méretének meghagyásával
- A termék összetétel és a termelési alapok kölcsönhatását, változtatását a piaci viszonyok alakulása teszi indokolttá. Egy adott állati termékből (tej, hús, tojás) tartós hiány mutatkozik. A termelési alapok bővítéséből származó költségek kisebbek, mint a többlet árbevétel, így jövedelemjavulást tudnak elérni
- A termékösszetétel változtatás érdekében kell módosítani az alapokat, a költségek magasabbak, mint a többlet árbevétel, a jövedelmezőség romlik.

Mikor célszerű módosítani a termelési szerkezetet

- Az első két esetben a módosítás célszerű (termékösszetétel, piaci viszonyok alakulása)
- A harmadik esetben nehezen indokolható
- Okai a változás, a termelési szerkezetet konzerválja
- Jövedelemcsökkenést okoz
- Az erőforrások drágulása az erőforrás cseréjét nehezíti

További módosítások hatása a termelési szerkezetre

- A specializált termelőeszközök (épületek, gépek) szintén termékösszetétel-változás ellen hatnak.
- Az ültetvények (szőlő, gyümölcs) hosszú távra, az évelő növények (pillangósok) több évre lekötik a termőföld használatát.
- Az univerzális gépek, az átalakítható épületszerkezetek azonban rugalmas változást tesznek lehetővé.
- A termelés színvonala befolyásolja a termékek és az alapok közötti összefüggést.

Összefoglalóan a következők állapíthatók meg:

- A termékösszetétel gyorsabban változó arányokat jelent.
- A termelő alapok összetétele tartósabb, lassabban változtatható alapokat jelent.
- Hosszabb távú berendezésnél a termelő alapok struktúráját kell ésszerűen és racionálisan megtervezni, kialakítani.

Ágazati kapcsolatok

- A mezőgazdasági vállalatban belül az egyes ágazatokból (vertikális és horizontális) is befolyással vannak a termelési szerkezetre.
- A vertikális kapcsolat mindig valamilyen egymásra épültséget jelent.
- A kapcsolat lehet biológiai (állattenyésztés/ borjú-növendék – tehén).
- Létrejöhet egyéb (takarmány, trágya termék feldolgozás) kapcsolat révén.
- Horizontális kapcsolatban az ágazatok közösen veszik igénybe az erőforrások bizonyos csoportját (pl. földhasználat, géphasználat, munkaerő).

A technikától függő tényezők

- Az üzemnagyság növelését elősegítő tényezők
- Az üzemnagyság növelését gátló tényezők

A piactól függő tényezők

- A nagyobb mennyiségek beszerzéséből és eladásából származó előnyök
- Termékbővítéssel együtt járó árcsökkenés, más értékesítési formára való áttérés

Az intézményektől függő tényezők

- Az üzem növelését szorgalmazó állami támogatás
- A termelési struktúrák állami támogatása.

Az embertől függő tényezők

- Magas szintű szakmai képesítés. Szabályozott szabadidő iránti igény
- Gyenge szakmai képesítés. Szakmai önállóságra és bizonyos függetlenségre való törekvés.

ELŐADÁS ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEI

- Mit ért a termelés koncentrációja és centralizációja alatt!
- Milyen tényezők határozzák meg az ágazat nagyságát?
- Ismertesse a mérethez kapcsolódó gazdasági előnyöket és hátrányokat!
- Milyen kritériumai vannak az optimális vállalati méretnek?
- Ismertesse az üzemágak horizontális és vertikális kapcsolatait!

KÖSZÖNÖM FIGYELMÜKET

Következő előadás címe:

A mezőgazdasági vállalatok termelési szerkezete

- **Az előadás anyagát készítették:**
 - **Dr. Salamon Lajos egyetemi tanár**
 - **Dr. Tell Imre egyetemi docens**
 - **Dr. Hegyi Judit adjunktus**
 - **Dr. Kacz Károly adjunktus**